

וישב - תשב"ב

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (בראשית ל"ז א')

תכלית העולם הזה: העוה"ז דומה לפרוודור, והמבקש בו שלוח יתירה הוא כמעבר מעלת הטרקלין אל הפרוודור - וגם ריבוי הטובות עלול להטריד מן השלימות

אמר רב אחא, בשעה שהצדיקים יושבים בשלוח ומבקשים לישב בשלוח בעולם הזה, השטן בא ומקטר, וכו'. יעקב אבינו, ע"י שביקש לישב בשלוח בעוה"ז (שאחרי שנפרד ממנו עשו ואלופיו היה לו נחת רוח שלימה ונתישב בארץ מגורי אביו לבדו בקביעת קבע, וביקש לישב בשלוח גמורה (נזר הקודש - ב"ר שם)), נזדווג לו שטנו של יוסף. **(בראשית רבה פ"ד ג.)**

אין קטרוג השטן אלא על הבקשה, כי כמה צדיקים זכו לב' שולחנות. מי שיושב בשלוח, ועכ"ז לא תשבע עינו ויבקש יותר מזה, הוא שיקטרוגו עליו. וכענין יעקב, שכבר נח מרגזו של עשו ואלופיו, ועוד ביקש לישב בשלוח. אבל מי שאינו יושב בשלוח כלל ומבקש שלוח, אין זה חטא.

וטעם החטא הזה, ביארו בעל העקידה בשער ל', כי העולם הבא הוא הטרקלין, והעולם הזה אינו אלא הפרוודור אליו, ולכן האדם אינו ראוי שיחשב בו אלא כגר בארץ עד בואו אל מנוחת העולם הבא. והמבקש שלוח בעולם הזה, כמבקש שיהיה הבית שער מקום מקדש מלך, וכאילו הם מעבירים מעלת הטרקלין אל הפרוודור. ומטעים אחרים שיטלו ק"ו מהם. ולזה הקב"ה מגלגל עליהם יסורין וטרדות, עד שיהיה ישובם בעולם הזה דרך גרות ועראי.

ומלבד זה, טעם גדול יש בדבר, כי תוספת השלוח והשפעת הטובות בעולם הזה, על הרוב הם מטרידים מהשלימות, על דרך (משלי ל' ט') "פן אשבע וכחשתי כו'". **(יפה תואר על ב"ר שם, וע"ש עוד.)**

[ומכל מקום יעקב אבינו לא היה מבקש השלוח אלא לתכלית טוב, כדי שיגדל שמו בגוים ויהיו דבריו נשמעים לקרוא בשם ה', ולהטיב בעולם - לעשות צדקה ומשפט, כמעשה אברהם. **(יפה תואר שם.)**]

יוֹסֵף בֶּן שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה כֹּהֵן וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בְלָחָה וְאֶת בְּנֵי זַלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו (בראשית ל"ז ב')

ענוה: ללמוד מדת הענוה מיוסף הצדיק שקירב אחיו בני הפילגשים

בא וראה גודל מדת הענוה אשר היתה ביוסף. הוא היה מבני הגבירות, ומן הגבירה העיקרית - כי רחל עקרת הבית, והיה אהוב מאד לאביו מכל אחיו, עכ"ז היה נכנע אפילו לאחיו שהם בני השפחות; ואמר "נשי אביו" - כי היה מגדילים ומחשיבים כאילו היו נשים לאביו ולא פלגשים. ומזה ללמוד כל אדם מדת הענוה - שיהיה לפי גדולתו ענותנותו. **(של"ה - וישב - דרך חיים תוכחת מוסר.)**

וַיִּשְׁרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זֻקְנִים הוּא לּוֹ וְעָשָׂה לּוֹ כְּתָנָת פְּסִים, וַיִּרְאוּ אָחָיו כֹּהֵן וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ (בראשית ל"ז ג'-ד')

חינוך: אל ישנה אדם בנו בין הבנים

לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו (כתונת פסים שעשה יעקב ליוסף (בראשית רבה פ"ד ח')) נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. **(שבת י:.)** (עיקר הקנאה היתה על חלומותיו ועל דבריו, אבל תחילת השנאה מפני הכתונת, וההתחלה יותר מחצי הכל (יפה תואר - ב"ר פ"ד ח').)

אין ראוי לאדם שיטיל קנאה בין בניו - לרומם אחד מהם על האחרים, כי יגרום לו בזה שפלות! הלא תראה כי יעקב מפני שעשה כתונת פסים ליוסף לבדו מבין אחיו, להראותו שהוא אוהבו יותר מכולם, היה זה סיבה לשנאו אותו אחיו שנאה עצומה. **(רלב"ג - בראשית ל"ז.)**

וַיִּשְׁנָאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֹם (בראשית ל"ז ד')

מדת האמת: יהא פיו ולבו שוים

"ולא יכלו דברו לשלום", פירש רש"י, מתוך גנותן למדנו שבחן, שלא דיברו אחת בפה ואחת בלב, [עכ"ל]. וזה מדה טובה באדם, שיהיה פיו ולבו שוין. **(של"ה - וישב - דרך חיים תוכחת מוסר.)**

ולדעת רשב"ץ (הובא בספר חרדים - מצוות עשה פרק ד') הוא ענף מצוות עשה, שיהא פיו ולבו שוין, ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב, ע"ש.]

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנְנוּ נַפְשׁוֹ (בראשית ל"ז כ"א)

אופן עשיית המצוות: בשמחה ובלבב שלם כראוי, שהרי אליהו הנביא ומלך המשיח כותבים זכרון כל מצוה שעושים והקב"ה חותם על ידיהם

למדתך תורה דרך ארץ, שכשיהא אדם עושה מצוה, יהא עושה אותה [בלבב שלם (רות רבה)], בלב שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו "וישמע ראובן ויצילהו מידם", היה טוענו בכתפו ומוליכו אצל אביו. ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו (שמות ד' י"ד) "הנה הוא יוצא לקראתך", בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו (רות ב' י"ד) "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר", עגלים פטומים היה מאכילה.

לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה? אליהו ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם, כהוא דכתיב (מלאכי ג' ט"ז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב וגו'" (ואם עשה איזה מצוה שלא בשלמות כדן, ימצא שם כתוב כך בספר הזכרון, ובודאי יתחרט על זה מאד מאד כשיבוא לחשבון על מעשיו (הפץ חיים ז"ל - שם עולם ח"א פרק י"ז בהגה"ה)). **(ויקרא רבה ל"ד ח', ורות רבה פרק ה.)**

כתב בספר **חובות הלבבות** (שער ח' פרק ג'): הימים מגילות, כתבו בהם מה שתחפצו שיזכר לכם. עכ"ל.]

[ועיין **ביפה ענף** (על רות רבה שם, וכ"כ ב"פ"ת על ויק"ר שם), ובספר **משיב נפש** (להב"ח ז"ל - על רות ב' י"ד), שביארו שג' צדיקים הללו היו להם טעמים לעשות כמו שעשו, ומה שאמרו חז"ל שאילו ידעו שמעשיהם הנ"ל נכתבים היו עושים יותר ממה שעשו, לא לשם כבוד היו עושים ח"ו, אלא ענין אחר יש בזה, ע"ש בדבריהם, ואין כאן מקום להאריך. וע"ע בספר **שרש ישי** (על רות ב' י"ד) ובתפארת ציון (על ויק"ר שם).]

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה וְכוּ' לְמַעַן הֲצִיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשְׁיבוֹ אֶל אָבִיו (בראשית ל"ז כ"ב)

תוכחה: לפעמים אי אפשר להפריש את האדם מעשות רע בפעם א', ואז ישתדל להסירו מן הרע מעט מעט

ראוי לאדם כשיראה רצון איש או אישים לעשות פועל מגונה, שיעיתקם מהרצון ההוא מעט מעט, שאם רצה להעתיקם יחד מהרצון ההוא, יהיה זה סיבה אל שלא ישמעו אליו וישלימו רצונם הרע. ולזה

ופוטיפר אומר לו "מה אתה מלחש, שמא כשפים אתה עושה לי?" והוא משיבו "לא, אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך". לפיכך כתיב "וירא אדוניו כי ה' אתו". (תנחומא וישב סימן ח', וע"ש עוד).

[כתב רבינו יונה ז"ל (משלי ג'ו), "בכל דרכיך דעהו וגו'" - בכל פועל אשר תבקש לעשות, זכור את השי"ת וקוה אליו להצליח בו, ותלה בו בטחונך, והשב אליו לבך, כי אין הפועל בידך. ודע, כי יש אנשים שעניניהם אל ה' במעשה גדול, ובמעשה קטן לא יזכרו את ה', מפני שהפועל קל בעיניהם וברור לדעתם כי יעלה בידם, או מפני שלא יגיעם הפסד מרובה אם יבטל המעשה ההוא ולא יעלה בידם, על כן אמר "בכל דרכיך דעהו" - בדבר גדול או קטן, כי אחר שכל הפעולות תלויות ביד ה' וכל ההצלחות בחסדו, חייב אדם לזכרו בכל מעשיו. כי אם יצלח המעשה בידו, והוא לא זכר בו את ה' ולא נשא עיניו בו אל ה', הנה קצר בחוק העבודה. עכ"ל.]

וכתב הגר"ח פאלאגי ז"ל (כף החיים - סימן כ"א אות ב'): בכל פעולותיו אשר יעשה אותם האדם, תחילת מעשהו יאמר נא ישראל "אם ירצה ה'", והוא ראשי תיבות עצה ה' "היא" תקום, וכו'. ואפילו על דבר קל יאמר תחילה "בעזרתו יתברך שמו". ויהא מרגלא בפומיה בכל ענין לומר כיוצא בזה, "בעזר ה'" או "בסייעתא דשמיא", ויראה הצלחה והרוחה בכל עניניו. עכ"ל.]

וְיַעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיִּנָּס וַיֵּצֵא הַחוּצָה (בראשית ל"ט י"ב)

מלחמת היצר: לברוח ממקום הנסיון

עזב בגדו בידה ולא הספיק להוציאו בכחו מידה, כי ענין הניסה הזה כמו שאמרו חז"ל (זוהר וישב דף קצ): שזה ענין התגברות על יצרו - להיות בורח במהירות האפשרי כדי שלא יגבור עליו יצרו. (פנים יפות בראשית ל"ט י"ב).

[הוי בורח מן העבירה (אבות ד' ב'). פ' הוי בורח ממנה תיכף ומיד, קודם שתתן זמן ליצרך לחשוב אופן שלא תעזבנה - באומרו "טוב שתנסו בנסיון, ושכרך הרבה מאד"; דע שאין כוונתו אלא להכשילך בה. (ידו בכל להשבת מוסר ז"ל - סי' תשל"ו).]

וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְּשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁפָּחֵהוּ (בראשית מ' כ"ג)

בטחון: לבטוח בהקב"ה, ולא בבשר ודם

"ולא זכר שר המשקים את יוסף", זה הוא שאמר הכתוב (תהלים קמ"ו ה') "אשרי שא-ל יעקב בעזרו". אמר ר' יוסי, בוא וראה כמה בין העושה פטרונו בהקב"ה לעושה פטרונו בבשר ודם: העושה פטרונו בבשר ודם, לא דיו שאין צרכיו נעשין, אלא שהוא בכלל ארור, דכתיב (ירמיה י"ז ה') "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו"; והעושה פטרונו בהקב"ה, לא דיו שצרכיו נעשין, אלא שהוא מתברך, דכתיב (ירמיה שם ד') "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". יוסף, לפי שנתן בטחונו בבשר ודם, דכתיב (בראשית מ' י"ד) "כי אם זכרתני אתך", מה נאמר בו? "ולא זכר שר המשקים את יוסף". (מדרש הגדול בראשית מ' כ"ג, וכ"כ ברשי" שם בקיצור).

[כתב החזון איש ז"ל (קובץ אגרות ח"א סי' קנ"ח): היה מרגלא בפומיה דהחפץ חיים ז"ל דמבן אדם אין מרבים לבקש. עכ"ל. ועיין בחובות הלבבות (שער הבטחון פרק ד') דכשיש לאדם צורך לבקש דבר מאדם אחר, יבטח בה' בהשלמת אותו דבר, וידע בלבו שאותו האיש הוא רק כסיבה שביד הקב"ה בהשלמת אותו דבר. וכאשר הקב"ה השלים חפצו, יודה להשי"ת, וגם יודע למי שנעשה על ידו - על לבו הטוב לו, ועל שהקב"ה הביא תועלתו על ידו. ע"ש.]

[כתב רבינו בחיי ז"ל (בראשית מ' י"ד): ח"ו שיתלה יוסף הצדיק בטחונו בשר המשקים, רק בה' לבדו. אבל היתה כוונתו שהשי"ת הזמין אליו שר המשקים כדי שיעשה לו נס על ידו, כי מן הידוע שהצלחת הקב"ה את הצדיקים ע"י סיבות הוא. ומ"מ נעשה על זה, כי אין ראוי לצדיקים כיוצא בו לבקש סיבה, כי היה לו לבטוח בהקב"ה לבדו, שהוא בעל הסיבות כולו, שהוא יזמין אליו הסיבה מבילתי שיבקש הוא אותה; ולצדיק כמוהו נחשב לעון, שהרי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה (יבמות קכ"א). עכ"ד.]

תראה כי ראובן כשראה רצון אחיו להרוג יוסף וראה שאם יאמר להם שיעזבוהו לא ישמעו לו לרוב שנאתם אותו, הנה העתיקם מהרצון ההוא מעט מעט, ואמר להם שלא ישפכו דם, אך ישליכו אותו בבור וימות מעצמו. והנה, חשב ראובן להעתיקם מעט מעט הרצון ההוא וממדרגה אחר ממדרגה עד שלא יגיע ליוסף היזק מהם, או יוליכהו הוא בעצמו אל אביו בזולת ידיעתם. וזה ג"כ היה סיבה אל שנעתקו מזה הרצון השני ושמעו אל יהודה כשאמר להם שימכרוהו לישמעאלים. (רלב"ג - בראשית ל"ז).

הוּא מוּצָאֵת וְהִיא שְׁלֵחָה אֶל חַמְיָה לְאֹמֵר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אֲנֹכִי הִרָה וְנִאֲמָר הִפְּרָ נָא לְמִי הַחֲתָמָת גּוֹ' (בראשית ל"ח כ"ה)

הלבנת פנים: עד כמה צריך לזוהר מהלבנת פני חבריו

אבק הרציחה - הלבנת פנים, כי פניו יחנרו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה, וכן אמרו רז"ל (בבא מציעא נ"ח ע"ב: כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים). וצער ההלבנה מר ממות. על כן אמרו רז"ל (ברכות מג): לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות. אכן דימו אבק הרציחה אל הרציחה, וכמו שאמרו (סנהדרין עד.) כי יהרג ולא ירצח. ודומה לזה אמרו, שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבריו ברבים. ולמדו זה מענין תמו, שנאמר "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו'", הנה כי אע"פ שהוציאה לישרף, לא גלתה שהיתה הרה מיהודה, שלא להלבין פניו. (שערי תשובה שער ג' אות קל"ט).

[והיא לאו דאורייתא ממנין תר"ג, כדאיתא בספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה ש"ג. וע"ע בהלכות דעות פרק ו' הלכה ח'), וספר החינוך (מצוה ר"מ), שלא לבייש אחד מישראל ברבים, אפילו בשעת התוכחה (ע"ש פרטי דינים בזה).]

וַיִּפֶר יְהוָה וַיֹּאמֶר צְדִיקָה מְזַמְּנִי וגו' (בראשית ל"ח כ"ו)

קידוש ה': העומד בנסיון מפני יראת ה', זהו קידוש השם

[כשפטו את תמר], היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו [של יהודה], והיו מחפין אותו (בידעם גודל צדקתו של יהודה, דאף שהכירו החותמת והפתילים שהיו של יהודה, היו טוענים אולי הניחם יהודה באיזה מקום ובאה תמר ומצאתו וטוענת על יהודה. הרי שהיה מקום ליצרו של יהודה להסיתו שלא להתודות ולגלות קלונו בפני אבותיו ואחיו (תפארת ציון, ויפה תואר, וע"ש עוד)). הכיר יהודה למקום (פ' הכיר להקב"ה), ואמר אמיתת הדבר - ואמר "צדקה ממני". (שמות רבה ל' י"ט, ע"ש עוד).

יוסף שקידש שם שמים בסתר (שלא חטא באשת פוטיפר), זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב (תהלים פ"א ו') "עדות ביהוסף שמו". יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא (בהודאתו לתמר, כמו שדרשו ז"ל (סוטה י'): "הכר נא למי" (בראשית ל"ח כ"ה) - הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני (מהרש"א)), זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה (שהשי"ת שם בפי אמו לקרותו "יהודה" שיש בו כל שם הוי"ה) (מהרש"א, ע"ש עוד). (סוטה י').

[כתב הרמב"ם ז"ל (הל' יסודי התורה ה' י'): כל הפורש מעבירה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם - לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו, הרי זה מקדש את השם. עכ"ל.]

וַיִּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֵתוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ (ל"ט ג')

תפילה - בטחון: להתפלל להקב"ה על כל דבר ודבר

וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקב"ה עמו?! ומה הוא "כי ה' אתו"? אלא שלא היה שמו של הקב"ה זז מפיו. היה נכנס לשמשו, והוא היה מלחש ואומר "רבון העולם, אתה הוא בטחוני, אתה הוא פטרוני, תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני".